

IGOR MAROEVIĆ □ Tiflološki muzej, Zagreb

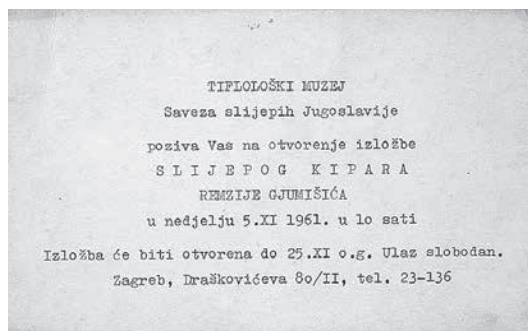
U nedjelju 5. studenoga 1961. u 10 sati u Tiflološkome muzeju Saveza slijepih Jugoslavije otvorena je izložba radova slijepog kipara Remzije Đumišića (Gjumišića) nazvana *Remzija Gjumišić – slijepi kipar*. Reklo bi se da je to informacija kakvu muzejsko okruženje odašilje na dnevnoj osnovi. Taj je datum, međutim, duboko utisnut u povijest Tiflološkog muzeja te u povijest razvoja i upozoravanja na važnost i potrebu dostupnosti likovne umjetnosti osobama oštećenog vida. Riječ je o prvoj izložbi likovnog stvaralaštva na kojoj je bilo dopušteno dodirivati izložene radove.

Izložba Remzije Đumišića (Gjumišića) nesumnjivo je privukla pozornost javnosti jer su vrlo malobrojni bili iskoraci slijepih osoba u područje praktične vizualne likovnosti (a i danas su rijetkost). Mogućnost, pak, taktilnog upoznavanja skulpture, koja je ujedno i specifičnost svih izložaba Taktilne galerije, te je 1961. godine sasvim sigurno bila revolucionarni iskorak unutar muzejskog okruženja na našim prostorima.¹

Spomenuta izložba označila je početak Taktilne galerije Tiflološkog muzeja. Taktilna galerija nije neki poseban izložbeni prostor. Ona ponajprije promiče ideju o izložbenim aktivnostima u sklopu kojih će se pružiti prilika i stvoriti mogućnosti da osobe oštećenog vida, ali i sve ostale osobe različitih kategorija invaliditeta, postanu ravnopravni posjetitelji i sudionici izložbenih prostora.

Na početku sam dužan objasniti pojam *taktila*. Riječ je o terminu nastalome unutar likovnih krugova, a podrazumijeva medalju, reljef ili sitnu plastiku koju osim umjetničke vrijednosti i likovnog određenja karakteriziraju i posebnost forme, različitost materijala, specifičnost volumena i dimenzija. Pojednostavnjeno rečeno, riječ je o omogućivanju korespondiranja umjetničkog djela s fizičkim mogućnostima prstiju, dlanova i ruku osoba s posebnim potrebama.

Taktilna galerija sa svojim ciklusom izložaba koje je poželjno istraživati dodirom nastoji uskladiti jedno od temeljnih pravila izlaganja građe u muzejima (NE DIRA-TI!) s načinom na koji slijepe osobe „gledaju”. Osobama kojima je dodir glavno osjetilo spoznaje oblika i teksture Galerija omogućuje da „vide” likovno djelo. Katkad su u izložbe uključeni i dvodimenzionalni izlošci koji su zbog pomno razrađenih načina prilagodbe čitljivi slijepim

sl.1. Pozivnica izložbe R. Đumišića iz 1961.g.

osobama. Na taj je način i videćim posjetiteljima omogućeno doživljavanje umjetničkog djela na način slijepe osobe.

Iako je nakon te prve izložbe slijedila stanka od 17 godina, Taktilna galerija Tiflološkog muzeja od 1978. godine predstavlja neprekinuti niz izložaba na kojima je posjetiteljima dopušteno dodirivati eksponate. Nakon mnogih izložaba prvi se put 1980. u katalogu *Izložbe keramike – ciklus Aquarius* Ljerke Njerš takva izložbena praksa definira pojmom *taktilne galerije*.

Autore koji su izlagali u sklopu ciklusa izložaba Taktilne galerije možemo podijeliti na tri temeljne skupine: slijepi samouki kipari, videći samouki autori i akademski kipari. Jednako tako, tri su osnovna cilja koja nastojimo dosegnuti djelovanjem Taktilne galerije.

□ Prvo, izlažući kiparske radove slijepih autora, pokazujemo kako nedostatak vida u darovitih pojedinaca nije prepreka za likovno stvaranje.

□ Drugo, izloženim skulpturama želimo potaknuti i ohrabriti pojedine slijepe posjetitelje da se i sami okušaju u tom području likovne umjetnosti.

□ Treće, izlažući radove akademskih kipara, pružamo mogućnost posjetiteljima oštećena vida da dodirom upoznaju likovni izričaj školovanih i poznatih umjetnika.

Do danas je u ciklusu izložaba Taktilne galerije održano 45 samostalnih i skupnih izložaba. Nažalost, vrlo je malo slijepih samoukih umjetnika koji su spremni svoj rad dati na uvid i prosudbu javnosti. To je razlog zbog kojega je izložbena aktivnost slijepih autora u sklopu Taktilne galerije svedena na samo šest imena: Remzija Đumišić

¹ K., „Izložba slijepog kipara”, *Socijalna misao*, VIII, br. 11 (1961): 453-454.

sl.2. Vera Dajht Kraj - skulpture 1979.

sl.3. Dodir antike, postav 2005.

sl.4. Dodir antike, detalj 2005.

sl.5. Skulpture tišine - postav 2008

(Gjumišić), Ivan Ferlan, Sanja Fališevac, Vlado Horvatinac, Enver Jusić i Josip Mihelčić. Međutim, unatoč tome, priređeno je 12 samostalnih izložaba navedenih umjetnika, i to Remzije Đumišića (Gjumišića) (1961., 1978.), Ivana Ferlana (1979., 1988., 2003., 2015. – In memoriam), Sanje Fališevac (1999., 2008., 2017.), Vlade Horvatina (1984.), Envera Jusića (1998.) i Josipa Mihelčića (1990.). Također, djela tih umjetnika izlagana su i u sklopu pet skupnih izložaba slijepih likovnih stvaralaca (1980., 1981., 1985., 1987., 1995.).

Zanimljiva je činjenica da su održane samo četiri izložbe vodećih samoukih likovnih umjetnika – 1981. skupna *Izložba keramike likovnih stvaralaca općine Medveščak*; 1988. samostalna izložba *Stvari* Tomislava Hruškovca; 1994. izložba Zdenka Borenića *Grbovi* te 2016. izložba Stephana Lupina *Lupinizam ili socijalna osviještenost*.

U povijesti Taktilne galerije godina 1979. ujedno obilježava i početak izlaganja radova priznatih akademskih umjetnika. Izložba kojom je uvedena ta praksa bila je ona akademske kiparice Vere Dajht Kraj.

Zaključno s 2020. godinom pod pokroviteljstvom Taktilne galerije održano je 13 samostalnih izložaba akademskih umjetnika (navodimo ih kronološkim redom): Vera Dajht Kraj (1979.), Ljerka Njerš (1980.), Želimir Janeš (1983.), Zdravko Brkić (1984.), Aida Alikadić (1988.), Ljubomir Stahov (2004.), Hrvoje Dumančić (2006.), Petar Barišić (2010.), Iva Perović (2012.), Marko Pogačnik (2014.), Damir Mataušić (2014.), Danijela Šušak (2017.) i Gabriela Butković (2019.).

Godina 1984. donosi svojevrsnu potvrdu nastojanja Taktilne galerije. Naime, u Muzejskom prostoru (današnja Galerija Klovićevi dvori) postavljena je, uz suradnju stručnjaka Tifološkog muzeja, prateća izložba radova Ivana Meštrovića prilagođena osobama oštećena vida. Time je Muzejski prostor prvi među hrvatskim muzejima/galerijama (osim, naravno, Tifološkog muzeja) omogućio doživljaj likovnog djela slijepim i slabovidnim posjetiteljima.

Skupna izložba *Taktila '85*, posvećena Vanji Radaušu, održana je 1985. godine. Na njoj je izloženo 67 radova 39 akademskih kiparica i kipara. U predgovoru katalogu izložbe likovni je kritičar Matko Peić napisao:

Uz rijetku uzrečicu: oni imaju srce na dlanu, postoji još jedna rjeđa uzrečica: on ima oko na dlanu. Prva uzrečica govori o izuzetnim ljudima, koji su posebni – u etičkom smislu – jer ono što osjećaju i misle govore iskreno. Druga uzrečica besjedi – u estetskom smislu – o čovjeku kojemu je priroda uskratila da gleda okom, ali mu je duh dao da vidi dlanom – točnije opipom.

Kiparstvo je umjetnost koja govori napol vidom, napol opipom. Izgleda da čim je kipar dulje u mraku prvotne emocije, a manje u svjetlu kultiviranog razuma – u plastičkom govoru je izravniji, puniji. I ne samo da je izravniji i puniji, nego je i za likovnu svijest čovjeka kojem je uskraćeno lako svjetlo oka, a podareno teško svjetlo duha – mnogo susretljiviji, ljudskiji.

O, sretni vi među kiparima koji ne modelirate samo svijeću vida nego i podsvijeću opipa – blagodat ste ove izložbe! Vašem dlanu koji gleda, ususret se pruža stotine dlanova koji žude da vide!²

² Matko Peić, „Oko na dlanu”, u: *Katalog izložbe Taktila '85*, ur. Vjekoslav Mršić (Zagreb: Tifološki muzej Jugoslavije, 1985), 1.

Godine 2005. u Taktilnoj galeriji Tifloškog muzeja, u suradnji s Taktilnom galerijom muzeja Louvre iz Pariza, bila je postavljena izložba *Dodir antike*. Konceptijski i načinom postava ta se izložba može smatrati prvim konkretnim iskorakom na području cjelovite prilagodbe ne samo za osobe oštećenog vida, nego i za osobe oštećenog sluha te za osobe u invalidskim kolicima. Niz rješenja iskorišten je da bi se slijepim osobama što više približila izložena građa. Radi lakše orijentacije izrađena je taktilna karta postava, pozornost je pridana visini postamenata, legende na brajici postavljene su pod kutom koji je ugodan za čitanje, legende za slabovidne osobe otisnute su većim slovima, raspored postamenata omogućivao je pristup i kretanje oko izložaka, na pod su aplicirane taktilne podne trake radi usmjeravanja slijepih kroz izložbu. Osim toga, pazilo se na kontrast između skulptura i prostora, a izloženi su i veliki fotografski formati malih skulptura. Osobama u invalidskim kolicima bila je prilagođena visina postamenata, kao i smještaj legendi u visini očiju, a osobama oštećena sluha omogućeno je upoznavanje izložbe na znakovnom jeziku.³

Značenje takve cjelovite implementacije elemenata prilagodbe za osobe s invaliditetom prepoznala je i struka te je autorskom timu izložbe, dr. sc. Morana Vouk, mr. sc. Željka Sušić i Davoru Šiftaru, dodijelila nagradu Hrvatskoga muzejskog društva za 2005. godinu.

Izložba *Vlado Martek – čitajte gledanje*, postavljena 2015. godine, važan je iskorak u omogućivanju doživljaja avangardne umjetnosti slijepim osobama.

Vlado Martek kao pjesnik i likovni umjetnik u svojim dje-

sl.6. Vlado Martek, *Čitajte gledanje*, detalj prilagodbe, 2015.

sl.7. Vlado Martek, *Čitajte gledanje*, detalj prilagodbe, 2015.

sl.8. Sanja Fališevac, *Zaustavljeni pokret*, 2017.

lima povezuje riječi s fotografijama, crtežima i objektima. Slijepi su osobe zakinute za vizualni dojam Martekovih akcija, međutim zahvaljujući provedenoj prilagodbi i primjeni novih i drugačijih medija, ovaj put to je bilo drugačije.

Serija radova *Elementarni procesi u poeziji*, koja predstavlja Martekove misli o poeziji napisane na listu papira drvenom olovkom zalijepljenom na istom listu, a sve uokvireno i ostakljeno kao „prave” slike, bilo je prilagođeno slijepim osobama na način da je izrađena replika svakoga pojedinog rada, ali s tekstom na brajici. Replike su bile izložene podno originala, na visini i pod kutom koji su slijepoj osobi ugodni za čitanje.

Na izložbi su bila prikazana i Martekova ulja na platnu. Njihovo je doživljavanje slijepoj osobi omogućeno izradom i postavljanjem replika u tehnici reljefnih otisaka smanjenog formata ispod svake pojedine slike, na visini ugodnoj za taktilno pregledavanje.

Prilagodba Martekova fotografskog portreta riješena je na vrlo zanimljiv način. Konture i relevantni dijelovi fizionomije lica gravirani su na ploči od pleksiglasa koji je potom postavljen ispred fotografije. Na taj je način omogućena vidljivost fotografije za videće osobe, a istodobno i čitljivost za slijepi posjetitelje.

Za sve izložene radove napravljeni su i zvučni opisi, u izradi kojih je sudjelovao i sam Vlado Martek, čime je postignuta vrlo kvalitetna deskripcija ne samo vizualne nego i filozofsko-sociološke poruke svakoga pojedinog djela.

U 60 godina svojeg postojanja Taktilna galerija Tifloškog muzeja napravila je dugačak put i velike pomake, od skromnih početaka koji su u to vrijeme uključivali

³ Morana Vouk, „Antika bez barijera”, u: *Katalog izložbe „Dodir antike”*, ur. Željka Sušić, Morana Vouk i Davor Šiftar (Zagreb: Tifloški muzej, 2005), 10-12.

sl.9. Gabriela Butković, *Opipljivost forme*, postav, 2019.

sl.10. Gabriela Butković, *Opipljivost forme*, detalj 2019.

samo „revolucionarnu” mogućnost dodirivanja izloženih skulptura do današnje primjene suvremenih spoznaja i tehnologija glede mogućnosti i načina prilagodbe. Nije neskromno reći da je Taktilna galerija pridonijela osvješćivanju mogućnosti slijepih osoba na području umjetnosti. Također, velik je i njezin doprinos promjeni praksi drugih izložbenih ustanova u smislu potrebe, ali i pronalaženja mogućih načina da se slijepim osobama omogući pristup likovnoj umjetnosti.

Upravo one stotine dlanova koji žude da vide, o kojima piše Matko Peić, razlog su postanka, opstojnosti i nastavka postojanja Taktilne galerije Tifloškog muzeja.

LITERATURA

1. Bosnar Salihagić, Željka, ur. *Protiv predrasuda*, Zagreb: Tifloški muzej, 2016.
2. K. „Izložba slijepog kipara”. *Socijalna misao*, VIII, br. 11 (1961): 453-454.
3. Peić, Matko. „Oko na dlanu”. U: *Katalog izložbe Taktila '85*, ur. Vjekoslav Mršić, Zagreb: Tifloški muzej Jugoslavije, 1985.

4. Vouk, Morana. „Antika bez barijera”. U: *Katalog izložbe Dodir antike*, 10-12, ur. Željka Sušić, Morana Vouk i Davor Šiftar. Zagreb: Tifloški muzej, 2005.

Primljeno: 4. srpnja 2022.

60 YEARS OF THE TACTILE GALLERY OF THE TYPHLOLOGICAL MUSEUM

The Tactile Gallery is not so much a special exhibition space; rather, for 60 years it has represented the idea of exhibition activity in which blind people, as well as other categories of people with disabilities, have the opportunity to become visitors and participants in exhibition spaces on an equal footing.

The Tactile Gallery, with its cycle of exhibitions that should be explored by touch, tries to harmonize one of the fundamental rules of exhibiting materials in museums (DO NOT TOUCH) with the way blind people “look”. It allows people, for whom touch is the main sense of form and texture, to “see” a work of art. Sometimes two-dimensional exhibits, which are readable to blind people by carefully developed methods of adaptation, are also included in the exhibitions. In this way, even visitors without visual impairment have the opportunity to experience a work of art in the manner of a blind person.

It is perhaps not immodest to say that during 60 years of uninterrupted exhibition activity, the Tactile Gallery has contributed to the strengthening of awareness of the possibilities of blind people in the field of art. It has made a significant contribution to the different reflections of other exhibition spaces about the need for and possible ways to provide accessibility to fine art for blind people.